

---

*О.В.Старовойт,
кандидат філософських наук,
докторант НПУ імені М.П.Драгоманова*

ДЕМОКРАТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Розглянути демократичне середовище та звернути увагу на умови розвитку інноваційної культури особистості, що є вкрай важливою проблемою сьогодення.

Повноцінна реалізація свободи творчості всіх суб'єктів культури-творчості вможливується завдяки саме їх креативно-інноваційній активності, а не лише завдяки наявності демократії. Остання лише надає соціально-управлінський ландшафт, сприятливий для проявів інноваційної діяльності. Демократія не здійснює інновації, а лише є суспільним ладом, сприятливим для їх вільного, безперешкодного і невикривленого з ідеологічних причин розвитку. «Демократія може мати деякі переваги над іншими полігамними системами за наявності певних передумов. До таких можна віднести готовність народу до індивідуальної свободи, сформованість у громадян почуття соціальної відповідальності за ухвалені рішення, здатність більшості до самообмежень і до поваги прав та інтересів співгромадян, прищеплене з дитинства почуття поваги до закону. І тоді демократія насправді здатна зробити все необхідне для динамічного соціального розвитку та втілення проголошених демократичних цінностей. Реалізація цих ідей можлива лише тоді, коли буде існувати надійний механізм контролю над владою і обмеження суспільства від її деградування, внаслідок якого виникає свавілля стосовно індивідуальної свободи громадян, їх творчого початку і самовираження» [1, 261]. Демократія здатна сприяти зростанню інноваційної культури населення ще й тому, що є найстабільнішим соціальним ладом, який ґрунтується на усталених процедурах і законах.

Стабільність демократичного народоуправління, політичної системи та соціального середовища забезпечує ще один надзвичайно важливий чинник, необхідний для реалізації креативного культуротворчого потенціалу, це – взаємозумовленість та взаємоіснування традицій і інновацій в творчому процесі. «Інноваційна культура – це знання, вміння і досвід цілеспрямованої підготовки комплексного

упровадження і всебічного освоєння нового у різних галузях людської життєдіяльності при збереженні в інноваційній системі динамічної єдності старого, сучасного і нового; іншими словами, – це вільне творіння нового з дотриманням принципу спадкоємності» [2, 247]. Саме цей принцип, коли одна ідеологія не відкидає всього, що створювалося раніше, як це відбувається в тоталітарному середовищі, для своєї реалізації потребує демократії, яка сьогодні є найсприятливішим соціально-управлінським ладом для здійснення всіма суб'єктами інноваційної активності своїх креативно-творчих задумів в атмосфері свободи, рівності, поваги до прав один одного і справедливої конкуренції.

Важливо підкреслити, що потреба в демократії, як потреба свободи творчості і вільного розвитку людини, як і будь-яке інше соціокультурне явище, має неоднозначний характер. За відсутності необхідної культури, в тому числі й інноваційної, така свобода може перетворюватися на свавілля, здатне дуже швидко зруйнувати самі основи демократії. «Свобода є духовним викликом демократичного суспільства. При відсутності необхідного рівня духовної та політичної культури вона стає небезпечною спокусою, яка сприяє розвитку негативних форм девіантної поведінки та руйнує суспільну систему. Соціальна свобода є здатністю громадян вільно мислити і здійснювати свої вчинки в контексті соціальної системи. Соціальна свобода визначається певним набором прав та обов'язків. Суспільство як система, що сама себе розвиває, задля самозбереження потребує фіксації і трансляції таких форм соціальної діяльності, які сприяють його нормального розвитку.

Інтерпретуючи свободу як світоглядну універсалью демократичного суспільства, її структуру можна подати як: 1) базове онтологічне ядро (свобода як іманентна характеристика світу); 2) суспільне розуміння свободи; 3) індивідуальні інтерпретації свободи. Оскільки соціальна свобода завжди перебуває в неподільній єдності з соціальною відповідальністю, на їх співвідношення варто звернути особливу увагу. За наявності багатьох дефініцій пропонуємо визначати соціальну відповідальність як усвідомлення особистістю наслідків своєї діяльності для суспільства, що супроводжується внутрішньою готовністю брати на себе обов'язки відповідати соціальним очікуванням інших людей» [3, 229–230]. Отже, рівень інноваційної культури всіх суб'єктів культуротворчості залежить не тільки від демократичного облаштування соціально-владних відносин, але й від розвиненості

інноваційної культури населення. Від його свідомого ставлення до проблем творчої самореалізації залежать доля і шляхи розвитку самої демократії в кожному окремому національному суспільстві.

Демократичне суспільство відрізняється від тоталітарного тим, що його громадяни мають високий рівень внутрішньої духовної свободи і свідомого ставлення до вибору форм і засобів її реалізації. А така свобода потребує високої особистісної відповідальності, що й є центральним елементом інноваційної культури високого рівня. «Коли йдеться про внутрішню свободу як певне духовне ядро, що стимулює творчі процеси, то не варто ототожнювати її виявлення з освіченістю, глибокими знаннями, володінням великим обсягом інформації тощо. Внутрішня свобода – це насамперед якість особистості, яка виявляється в інтелігентності, високій культурі почуттів та поведінки. На противагу цьому зовнішня свобода є квінтесенцією прояву різних видів свобод, наприклад – громадянської, моральної, економічної, особистої, політичної – у життєдіяльності соціуму та людини. Політична та особиста свободи передбачають взаємообумовленість прав, обов'язків усіх членів суспільства» [4, 40]. Інноваційні вияви життєдіяльності кожного члена демократичного суспільства також мають ґрунтуватися на глибокому рівні відповідальності. Саме в цьому полягає справжній вияв свободи творчості, яка реалізується тільки через особистісну відповідальність за будь-які креативні зміни і новації, що здійснює суб'єкт культуротворчості в суспільстві, в якому домінують смисли, цінності і образи свободи, рівності і справедливості.

У такому суспільстві людина якнайповніше відчуває свою цінність як суб'єкт креативного перетворення власного особистісного та соціального буття. Звідси і народжується потреба не просто творити, а креативно самореалізовуватися в межах певних культурних форм і засобів, тобто формувати власну інноваційну культуру, а також активно функціонально застосовувати її потенціал. «Інновація не може з'явитися сама по собі. Вона потребує творця як мислячого суб'єкта. Останній долучається до процесу творення завдяки наявності свідомості як здатності не лише відображати, а й перетворювати дійсність. Цілком зрозуміло, що нововведення не можна звести до спроб людини забути про свої буденні клопоти та негаразди. Хоча певний сенс має і цей фактор. Однак одна із основних першопричин для появи інновацій стоїть поруч із потребами людини. Вони є своєрідним каталізатором, котрий скеровує усі творчі сили особистості

на вироблення нової якості, властивості речей, систем, технологій. Це суб'єктивна за своїм характером причина. Об'єктивною є постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне тощо). Останнє спонукає особистість на пошуки нових шляхів пристосування до нього. Іншими словами, вона має постійно вдаватися до креативності, котра складає суть її існування. Саме життя людини йде паралельно із її творчістю» [5, 114-115]. Тому інноваційну культуру в демократичному суспільстві можна визначати як культуру життєтворчості, адже саме через її активне формування і функціонування відбувається самореалізація і самовияв особистісних життєвих стратегій тими засобами і в тих формах, які надаються сучасній людині завдяки найпрогресивнішому інформаційно-цивілізаційному та науково-технологічному інструментарію.

Окрім того, демократія є найсприятливішим для інновацій середовищем, тому що в її арсеналі наявні ефективні механізми збереження викристалізованих традиційних гуманістичних цінностей і методів мислення і дії. Такі цінності здатні утворювати структуроване середовище, в якому людина віднаходить людиноцентричну основу для формування власного світогляду і культуротворчої активності. «Традиції складають лише основу нововведень, а суть їх визначається становленням нової якості, властивості продукту в процесі креативної діяльності особистості. Останню можна розглядати через призму свободи. Проте свобода не повинна зводитися до всюдозволеності. Окрім того, людство має поставити творчий процес у відповідність до норм моралі» [6, 118]. Гуманність і мораль можуть закладатися в основу інновацій лише за умов функціонування ефективної демократії. Щодо цього досить доречними є слова В.Кутирева: «Перед людством стоїть завдання, не відмовляючись від творчості, підпорядкувати її цінностям гуманізму, що є, по суті, специфічною конкретизацією добра і блага» [7, 77]. Саме в розвинених демократичних суспільствах, як свідчать історія і сучасна соціальна практика, здатні вироблятися механізми реалізації інноваційно-творчих потягів різних суб'єктів соціокультурної діяльності, що не несуть руйнівних, антисоціальних, тоталітарних імпульсів, а сповнені глибокої моральності, гуманізму та людиноцентризму.

Така природа демократії в своєму феноменологічно-філософському фундаменті породжується саме наявністю і захищеністю особистих свобод кожного члена демократичного суспільства. І найголовнішим фактором розвитку демократії та інновацій в її структурі

є саме повноцінне функціонування і застосування принципу свободи творчості, свободи совісті і особистісної соціокультурної відповідальності. «Винятково важливим чинником справжньої демократії і проявом її сутності є ступінь суспільної та індивідуальної свободи. Цінність демократії полягає не в тому, що вона є владою всіх, а в тому, що вона є свободою для всіх і через це виступає як благо для тих, хто потребує свободи» [8, 657]. Немає іншої потужнішої сили, ніж прагнення людини до творчої самореалізації, тобто до свободи перетворення власного буття. А сила ця спрямовується в інноваційно-креативне русло саме завдяки тим механізмам, що виробляються в соціокультурній матриці демократичного соціуму.

Демократичне законодавство, демократичні правові принципи виходять з того, що між свободою творчості та нормативними її обмеженнями пріоритет обов'язково належить першій. Жодне законодавче обмеження не може ставати перепорою на шляху прояву людиною, громадянином або їх вільною асоціацією інноваційно-креативної творчості, що не загрожує іншим людям і суспільству. «Взаємозв'язок свободи творчості та її обмежень полягає в тому, що пріоритет свободи творчості, безумовно, визнається в демократичному суспільстві. Обмеження можливі виключно за умови їх належного обґрунтування ініціатором таких обмежень та мають ґрунтуватися виключно на законі та відповідати потребам демократичного суспільства» [9, 167]. Справді, демократичне суспільство встановлює раціональні межі індивідуальної свободи творчості, але вони мають чітко визначений характер. Так, наприклад, Європейський суд з прав людини «вважає обмеження свободи творчості правомірним у дуже вузькому колі випадків: якщо вони спрямовані на запобігання образам почуттів національних меншин чи віруючих; на захист найбільш незахищених категорій аудиторії – дітей та юнацтва; якщо існує небезпека, що такі категорії можуть мати доступ до інформації, матеріалів, ідей і поглядів, які можуть зашкодити їх моральному розвитку; у разі захисту приватного життя від невиправданого втручання, якщо ті, хто постраждав, не здійснюють публічних функцій» [10, 172].

Отже, демократичне суспільство не лише сприяє реалізації особою чи іншим суб'єктом соціокультурної діяльності його права на свободу творчості, але й встановлює розумні, демократично обґрунтовані межі застосування цього права. Це вкотре нагадує людині про те, що свобода – не безмежний простір свавілля, а середовище

глибинної особистісної відповідальності, породжуваної постійним і нездоланим прагненням індивіда до вільної творчої самореалізації.

Потребу в демократії можна розглядати на концептуально-теоретичному і світоглядно-філософському рівнях як потребу в свободі творчості і вільному розвитку людини. Суспільна атмосфера свободи важлива як для повноцінного самовиявлення особистості, так і для того, щоб особистісна самореалізація несла інноваційну користь усьому соціальному організмові, в рамках якої вона здійснюється. «Важливою умовою особистісного зростання, розкриття неповторності і своєрідності особистості, розвитку її здатності до самовизначення і саморегуляції є атмосфера свободи. Істотне значення має розуміння того, що свобода особистості є умовою реалізації її потреб і інтересів, у тому числі потреби в самовираженні, випробуванні своїх сил, творчих здібностей; що саме почуття свободи дозволяє людині задовольнити свої потреби; що саме свобода дає їй можливість творчої активності і самореалізації. Йдеться про те, що тільки свобода допомагає людині співвіднести себе як з життєвими реаліями, так і з духовними цінностями» [11, 297]. Інновація за своєю внутрішньою природою і є місцем зустрічі внутрішнього духовного прагнення людини до свободи творчості з інформаційно-технологічною реальністю сучасної цивілізації. При цьому надзвичайно важливо, щоб така зустріч відбувалася в демократично-гуманістичному соціальному середовищі, в якому діяльність усіх суб'єктів інноваційної культуротворчості підпорядковувалася б принципам свободи, рівності, справедливості та поваги до прав людини і громадянина.

Обґрунтувавши ідею про те, що потреба в демократії впливає з глибинного прагнення до свободи творчості і вільного розвитку людини, спинимось докладніше на концептуально-теоретичному аналізі головних ознак демократичного середовища як середовища формування та реалізації «інноваційної культури» особистості. При цьому підкреслимо, насамперед, що «справжня демократія не утворюється «офіційно», вона формується в глибинах та надрах суспільного життя і громадянської культури. Тільки в цьому випадку демократія стає принципом організації життя соціуму в цілому, проявляє себе як духовна та ідеологічна засада, що забезпечує стабільність держави, її орієнтацію на людину як на найвищу соціальну цінність» [12, 6]. Відтак, першою ознакою демократичного соціального влаштування є те, що воно формується не завдяки владним вказівкам

«зверху», а через прояв громадянської волі «знизу». Саме тому демократія і створює найбільш сприятливу атмосферу для соціокультурної творчості всіх соціальних суб'єктів та забезпечує вільні можливості для креативно-інноваційного самовираження кожної людини.

При цьому демократичне середовище, чи то політичне, чи громадське, чи виробничо-колективне, чи будь-яке інше, сприяє тому, що всі його суб'єкти ставляться один до одного з позицій рівності, поваги та абсолютної аксіологічної значущості. Демократія спрямовує інноваційну культуру будь-якого суспільства, а також кожної людини в ціннісно-гуманістичне річище. «Ціннісний аспект демократичного середовища доповнюються розкриттям діяльнісних, комунікативних та творчих можливостей кожної людини. Практична орієнтація на актуалізацію всього людського потенціалу на соціальному рівні здійснюється за допомогою демократичного врядування. Іншими словами, необхідною умовою впровадження демократичного врядування в практику соціальних відносин є використання настанов гуманітарної за своїм змістом методології демократизму» [13, 226]. З огляду на це очевидним стає той факт, що формування, розвиток і функціонування сучасної інноваційної культури має відбуватися саме на ґрунті демократичного врядування, управління та спілкування різних суб'єктів культуротворчості та технологічного новаторства.

Демократія є середовищем зростання інноваційної культури особистості саме через те, що воно спрямоване на людину як ключову, незаперечну, абсолютну цінність і мету соціального розвитку. Адже «основою демократичного ладу є людина, спроможна розкрити його потенціал, для якої демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів. Саме за демократії розквітає громадянське суспільство – сфера самовиявлення вільних індивідів та їх добровільно сформованих асоціацій, для якої властиві горизонтальні, не санкціоновані державою зв'язки між громадянами, що мають справді колективний характер. Сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності, а й усвідомлення нею власної ролі і значення в житті суспільства, а також дії у відповідності до власних переконань і цінностей» [14]. Людина, яка діє на основі демократичних принципів, тим самим реалізує власний творчий, креативний потенціал, що зрештою виявляється у виробленні соціально-значущих інновацій, а також у формуванні та функціонуванні високої інноваційної культури особистості.

При цьому особистість має постійно пам'ятати про власну

громадську і громадянську відповідальність. Іншими словами, високий рівень її інноваційної культури уможлиблюється лише в разі функціонування розвиненого громадянського суспільства. «Це ставить питання про соціальні умови, які сприяють функціонуванню свободи, створюють можливості для розкриття творчих сил людини. Такою умовою, є, насамперед, існування розвиненого громадянського суспільства, соціального (неполітичного) простору, здатного забезпечити взаємодію вільних індивідів, що незалежні один від одного і від держави. Адже основою громадянського суспільства є повноправна, самодіяльна особистість, що усвідомлює відповідальність за свої дії. Таке суспільство функціонує як система самостійних, незалежних від держави соціальних інститутів, в тому числі сім'ї, церкви, культурних установ, професійних та наукових спілок, асоціацій, а також міжособових відносин, котрі, у сукупності, забезпечують вільну самореалізацію індивідів і колективів будь-якого ступеня спільності. Інститути громадянського суспільства утворюють горизонтальні соціальні зв'язки у суспільному організмі, що об'єднують громадян у цілісну спільність» [15, 40–41]. Саме громадянське суспільство в усій своїй функціональній та ціннісній різноманітності складає чи не найсприятливіше середовище для розвитку вільної особистісної творчості кожної людини, а також для розвитку її інноваційної культури.

Важливою ознакою демократії як середовища формування та реалізації інноваційної культури особистості є принцип плюралізму, що забезпечує ключову потребу будь-якої людини – потребу в свободі вибору засобів і шляхів самореалізації. «Згідно з ним, демократія є не стільки формою правління, скільки способом співіснування людей, за якого враховуються різні точки зору на устрій суспільного життя» [16, 85]. Такий принцип є просто необхідним для того, щоб у суспільстві формувався високий рівень інноваційної культури особистості, адже тільки за наявності розвиненого плюралізму думок і поглядів на певне коло проблем можна здійснювати науково-технологічні та світоглядно-аксіологічні прориви новаторського характеру.

Без світоглядного, науково-пошукового, методологічного і мисленнєвого плюралізму інновації неможливі. Саме тому демократичне середовище, яке уможлиблює реальне впровадження перелічених принципів, визнається найефективнішим простором розвитку інноваційних альтернатив і різноманітних творчих траєкторій розвитку. Російський дослідник феномену інноваційної культури

О.Поскряков підкреслює, що одним із основних принципів, на якому базується «ефективне інноваційне проектування, є принцип альтернативності, згідно з яким необхідно є розробка декількох взаємозамінних інноваційних версій» [17, 44]. Серед усіх соціальних управлінсько-владних влаштувань саме демократія здатна забезпечити повноцінне середовище плюралістичних смислових та ціннісних альтернатив. Тому альтернативність та плюралізм є важливими ознаками демократичного середовища як середовища формування та реалізації інноваційної культури особистості.

Окрім того, демократія здатна забезпечити ще й таку необхідну умову ефективного розвитку та застосування інновацій, як множинність та децентралізація владних впливів. Для справжніх інноваційних зрушень конче потрібна демократична «децентралізація влади, розвиток місцевого самоврядування, функціональний розподіл повноважень на різних рівнях політичного управління» [18, 97]. Така децентралізація владно-управлінських впливів дає змогу розвивати інноваційну культуру на засадах світоглядно-ціннісної та громадянської відповідальності за власний вільний вибір розвитку новаторських процесів в тій чи іншій громадській чи виробничо-технологічній сфері.

Окрім того, демократичний соціум виховує в своїх членів з ранніх років їх життя прагнення до активної участі в усіх громадських справах. Активно-учасницька природа демократії сприяє виробленню світоглядно-ціннісного фундаменту інноваційної культури особистості, яка надалі орієнтуватиметься на максимально повноцінну реалізацію внутрішніх творчих поривань людини. «Громадяни, утверджуючись як активні суб'єкти відстоювання та захисту своїх прав і свобод, здатні змінювати політичну, соціально-економічну, культурну реальність. Це дозволяє розглядати учасницьку демократію як таку, що надає реальні важелі впливу громадянам і соціальним групам у їх постійному впливі на політичний процес, прийняття політичних рішень і державну політику» [19, 28]. Активність громадян в громадській і соціокультурній сферах виховує в них прагнення реалізовувати свою креативність і творчість і в інноваційних проектах, які можуть бути спрямовані як на поліпшення життя громади, так і на нові професійно-фахові досягнення.

Важливими ознаками демократичного середовища, які визначають його внутрішнє інноваційне налаштування, є відкритість і діалогічність, які дають змогу кожному члену демократичного

суспільства відкрито висловлювати свої погляди та вступати в різноманітні дискусійні комунікативні дискурси як рівноправний партнер чи конкурент. «Відкритість як складова особистості – це готовність та вміння бути самим собою, неприховано виявляти співрозмовнику свою позицію, думку. Важливим її аспектом є проникливість в іншу, відмінну від власної, думку, уміння поставитись до своєї позиції як до однієї з можливих. Зворотний зв'язок як невід'ємна риса спілкування-діалогу має такі особливості ефективності цього процесу: аргументованість, специфічність (причетність до думки учасника спілкування); оперативність врахування феноменів групового спілкування: лідерства, групового тиску, групової диференціації. Діалогічна взаємодія в культуротворчому середовищі передбачає не тільки згоду і порозуміння, а й дружнє співробітництво, чесне змагання, гарячу суперечку» [20, 144]. Відкритість і діалогічність демократичної політичної і громадянської культури сприяє насиченню інноваційної культури особистості новими ідеями, орієнтирами і засобами досягнення прогресивних новаторських цілей. Комунікативно-діалогічна природа демократії визначає її як найсприятливіше середовище для здійснення науково-технічних та соціально-гуманітарних інновацій.

Зрештою, ще однією ознакою демократичного середовища як середовища формування і реалізації інноваційної культури особистості, є його внутрішня спрямованість на людину, людиноцентричність і гуманістичність. Звичайно, будь-який соціальний лад прагне насамперед до встановлення певного суспільного порядку і певної системи розподілу матеріальних благ. Однак демократія не відвертається і від конкретної людини, від її потреби творити і самореалізовуватися. «І, зрештою, саме так – як самотворення людини та її, людини, безумовну участь у творчому процесі буття, – ми сьогодні і розуміємо найглибший сенс гуманізму. Саме в цьому значенні гуманізм є найвідповідальнішим і одночасно найприхильнішим викликом сучасній демократії, її мірилом, критерієм та оцінкою, її віссю, метою та надзавданням» [21, 95]. Враховуючи це, в нашому дослідженні людиноцентричної природи інноваційної культури ми також будемо спиратися на гуманістичне розуміння демократії як соціального порядку, в якому ключову роль відіграє не сіра маса, більшість без специфічних ознак, а творча особистість, здатна виносити власну думку і результати власної інноваційної творчості на громадський, суспільний, національний і глобальний рівень.

Підсумовуючи аналіз основних ознак демократії як середовища, здатного активно сприяти розвитку гуманістичної інноваційної культури особистості, підкреслимо, що саме в межах цього соціально-управлінського і комунікативно-культурного ладу створюється єдиний комплекс умов і факторів, сприятливих для повноцінного творчо-креативного становлення і розвитку кожної людини. «Суспільна мораль, психологія, культура, традиції – складові демократії. Цінності демократії та моральні чесноти – гідність, справедливість, відповідальність, порядність, повага взаємопов'язані і взаємозумовлені, вони «підживлюють» одна одну, утворюють особливий духовний простір, в якому найкращі соціальні і моральні якості особистості можуть розкритися, а негативні – нейтралізуватися й блокуватися» [22, с. 660]. Завдяки цьому особистість, що формується, виховується і розвивається в демократичному середовищі, здатна набувати рис, притаманних високому рівню інноваційної культури, орієнтованих на унікальну творчу, креативну, новаторську самореалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бородій О.В.* Критерії визначення рівня демократії / О.В.Бородій // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2010. – Випуск 9. – С.256-262.
2. *Ситник Ю.П.* Проблема формування інноваційної культури вчителя / Юлія Ситник // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. Збірник наукових праць. – Ялта: КГУ, 2006. – Випуск 12, ч.1. – С.247-254.
3. *Андрієнко О.В.* Свобода, рівність і відповідальність у світогляді демократичного суспільства / Олена Андрієнко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 62 (№7). – С.229-235.
4. *Кравченко П.А.* Самореалізація творчих сил особистості у громадянському суспільстві / Петро Кравченко // Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Випуск 26. – Київ; Полтава, 2011. – С.38-45.
5. *Руденко І.М.* Інновації: сутність і процес становлення / Ігор Руденко // Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Випуск 24. – Київ; Полтава, 2010. – С.110-120.
6. *Руденко І.М.* Інновації: сутність і процес становлення / Ігор Руденко //

- Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Випуск 24. – Київ; Полтава, 2010. – С.110-120.
7. *Кутырев В.А.* Осторожно – творчество! / В.А.Кутырев // Вопросы философии. – 1994. – №7–8. – С.72-81.
  8. *Латигіна Н.А.* Цінності та ідеали демократії / Наталія Латигіна // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 50. – С.654-661.
  9. *Белкин Л.М.* Гарантии свободы творчества и границы их ограничения в решениях Европейского суда по правам человека / Л.М.Белкин // Право. Журнал Высшей школы экономики. – 2012. – №2. – С.165-172.
  10. *Белкин Л.М.* Гарантии свободы творчества и границы их ограничения в решениях Европейского суда по правам человека / Л.М.Белкин // Право. Журнал Высшей школы экономики. – 2012. – №2. – С.165-172.
  11. *Растригіна А.М.* Виховання свободою в українській ментальності / А.М.Растригіна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2012. – Випуск 16, книга 1. – С.292-298.
  12. *Пазенок В.* Демократія і людина. Теорія і українська дійсність / В.Пазенок // Політика і час. – 2003. – №2. – С.3-15.
  13. *Петровський П.М.* Цінність гуманітарної методології постмодернізму для демократичного врядування / П.М.Петровський // Філософські дослідження. Збірник наукових праць. – Луганськ, 2011. – Випуск 14. – С.216-227.
  14. Концепція громадянської освіти в Україні / Ірина Жадан, Тетяна Клиниченко, Лариса Мицик, Олександр Наровлянський, Лариса Пономаренко, Олександр Рудік, Сергій Рябов, Ірина Тараненко. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://library.kg.ua/women.html/pgovuiindx.html>
  15. *Кравченко П.А.* Самореалізація творчих сил особистості у громадянському суспільстві / Петро Кравченко // Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Випуск 26. – Київ; Полтава, 2011. – С.38-45.
  16. *Латигіна Н.А.* Основні критерії. Принципи та рівні здійснення демократії / Наталія Латигіна // Політичний менеджмент. – 2009. – №3. – С.81-91.
  17. *Поскряков А.А.* Инновационная культура / А.А.Поскряков // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2011. – №1. – С.42-46.
  18. *Мазур О.Г.* Сутнісні складові демократичного політичного порядку / О.Г.Мазур // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2012. – №10 (90), жовтень. – С.93-98.
  19. *Корнієвський О.А.* Громадські ініціативи та їх роль у формуванні демократії участі / Олександр Корнієвський, Ганна Палій // Стратегічні

- пріоритети. – 2011. – №2 (19). – С.27-31.
20. *Ордіна Л.Л.* Демократичні цінності як фактор мотиваційного забезпечення культуротворчого середовища ВНЗ / Л.Л.Ордіна // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – №3, ч.2. – С.142-146.
  21. *Ярошовець В.* Гуманістичні виклики сучасній демократії / В.Ярошовець // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім.П.Могили, 2005. – Випуск 7. – С.90-95.
  22. *Латигіна Н.А.* Цінності та ідеали демократії / Наталія Латигіна // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 50. – С.654-661.

Старовойт О.В. Демократичне середовище як умова розвитку інноваційної культури особистості.

Як стабільний соціальний лад демократія сприяє зростанню інноваційної культури особистості, політичної системи та соціального середовища, є певним важливим чинником реалізації культури індивіда та його творчості. Водночас забезпечення свободи творчості й розвитку людини не усуває неоднозначної природи демократії. Автор звертає увагу на потребу в демократії, свободі творчості, розвитку людини та на її неоднозначний характер. Адже за умови відсутності належного рівня культури така свобода може перетворитися на свавілля. Кожна людина повинна плекати внутрішню свободу, яка вимагає високої особистісної відповідальності. Акцентується на інноваційних виявах життєдіяльності кожного члена суспільства, особливо демократичного, що ґрунтується на відповідальності кожного. Саме така свобода і є основним елементом інноваційної культури високого рівня. Стаття присвячена концептуальному розгляду демократичного середовища як умови розвитку інноваційної культури особистості.

Ключові слова: демократія, демократичне середовище, свобода, творчість, інноваційна культура.

Старовойт Е.В. Демократическая среда как условие развития инновационной культуры личности.

Как стабильный социальный строй, демократия способствует росту инновационной культуры личности. Одновременно обеспечение свободы творчества и развития человека не устраняет неоднозначной природы демократии. Ведь при отсутствии должного уровня культуры такая свобода может превратиться в произвол. Поэтому в каждом человеке необходимо лелеять внутреннюю свободу, которая требует высокой личностной ответственности. Именно такая свобода и является основным элементом инновационной культуры высокого уровня. Статья посвящена концептуальному

рассмотрения демократической среды как условия развития инновационной культуры личности.

Ключевые слова: демократия, демократическая среда, свобода, творчество, инновационная культура.

Starovoit O.V. Democratic environment as a condition of developing innovative culture of a personality.

As a stable social order, democracy promotes growth of innovation culture of a personality. However, ensuring the freedom of creativity and human development does not eliminate the ambiguous nature of democracy. Indeed, in the absence of an adequate level of culture such freedom can turn into tyranny. Therefore, each person must nurture its inner freedom that requires high personal responsibility. Such freedom is the fundamental element of innovation culture of the highest level. The article is devoted to the conceptual consideration of democratic environment as a condition for development of innovation culture of a person.

Key words: democracy, democratic environment, freedom, creativity, innovative culture.